

УДК 792.83:785.161:7.071.2 Іващенко І. Є.

Цитування:

Шумілова В. В. Мистецький феномен Ігоря Іващенко: новий вимір осмислення. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2022. Вип. 42. С. 101–104.

Shumilova V. (2022). Artistic Phenomenon of Igor Ivashchenko: New Comprehension Dimension. *Mystetstvoznachchi zapysky: zb. nauk. pr.*, 42, 101–104 [in Ukrainian].

Шумілова Вікторія Віталіївна,
доцент, доцент кафедри хореографії
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв,
заслужена артистка України
<https://orcid.org/0000-0002-4203-6832>
artvikvit@gmail.com

МИСТЕЦЬКИЙ ФЕНОМЕН ІГОРЯ ІВАЩЕНКА: НОВИЙ ВИМІР ОСМИСЛЕННЯ

Метою статті є вивчення творчості видатного українського диригента, композитора Ігоря Єфремовича Іващенко (1931–2014), пов'язаної з роботою в Державному ансамблі танцю Української РСР. **Методологія дослідження** містить історичний, аналітичний, біографічний методи, які надають можливість з'ясувати масштаби творчої особистості митця. **Наукова новизна** публікації полягає в тому, що в ній уперше в координатах мистецтвознавчого дискурсу оприлюднено маловідомі сторінки з біографії майстра, встановлено його світоглядні інтенції, проаналізовано й узагальнено мистецькі досягнення І. Іващенко у світлі діяльності Державного ансамблю танцю Української РСР (1955–1980). **Висновки**. 1. Творчість І. Іващенко найяскравіше розкрилася в площині танцювальної музики, де композиторові вдалося розширити стильову палітру, передати оригінальну авторську естетику вже відомим народним пісенним та інструментальним творам. 2. І. Іващенко довів роботу малого симфонічного оркестру Ансамблю танцю УРСР до художньої досконалості, вершин академізму. 3. У творчому тандемі І. Іващенко та П. Вірського створено неперевершені зразки музично-хореографічних вистав, побудованих на українському національно-культурному ґрунті.

Ключові слова: Ігор Іващенко, танцювальна музика, хореографічні картини, Державний ансамбль танцю УРСР.

Shumilova Viktoriia, Honoured Artist of Ukraine, Associate Professor, Department of Choreography, National Academy of Culture and Arts Management

Artistic Phenomenon of Igor Ivashchenko: New Comprehension Dimension

The purpose of this article is to study artistry of Ihor Yefremovych Ivashchenko (1931–2014), the outstanding Ukrainian conductor and composer, related to his job in the State Dance Ensemble of the Ukrainian SSR. **The research methodology** includes historical, analytical, and biographical methods that provide an opportunity to find out the extent of the artist's creative personality. **The scientific novelty** includes the fact that, for the first time in the context of the art history discourse, little-known pages from the master's biography are made public in the publication, and his worldview intentions are established. For the first time, I. Ivashchenko's artistic achievements are analysed and summarised in the scope of the activities of the State Dance Ensemble of the Ukrainian SSR (1955–1980). **Conclusions**. 1. Ivashchenko's creativity was most vividly revealed in the area of dance music, where the composer managed to expand the stylistic palette, as well as to convey the original author's aesthetics to already well-known folk songs and instrumental works. Ihor Ivashchenko brought the activity of the small symphony orchestra of the Dance Ensemble of the Ukrainian SSR to artistic perfection and the supremacy of academicism. In the creative tandem of I. Ivashchenko and P. Virskyi, unparalleled examples of musical and choreographic performances built on the Ukrainian national and cultural soil were generated.

Key words: Ihor Ivashchenko, dance music, choreographic paintings, State Dance Ensemble of the Ukrainian SSR.

Актуальність теми дослідження. 1955 рік ознаменований новою сторінкою у творчій діяльності Державного ансамблю танцю Української РСР. Подією в національному культурно-мистецькому просторі стало призначення на посаду диригента оркестру ансамблю Ігоря Єфремовича Іващенко. Період 1955–1980 років визначається як неповторна віха у творчості відомого колективу, яка пройшла у відблиску яскравого й неповторного таланту видатного українського диригента,

неперевершеного знавця оркестру, піаніста, композитора та аранжувальника.

На жаль, ця постать майже забута в просторі сучасного мистецтвознавства. Творчість видатного митця досить рідко потрапляє до кола наукової рефлексії.

Недослідженими залишаються і автобіографічні відомості диригента, феноменальність його художнього підходу в щоденній практиці, синтез його полімистецької діяльності в Державному ансамблі танцю

Української РСР (нині Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського). Саме це й зумовлює актуальність обраного нами вектору дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що спеціальних праць, сконцентрованих на творчості І. Іващенка, дотепер не було. Проте низка дотичних видань, де згадано ім'я видатного митця, створили достатню теоретичну базу для написання статті. Серед них особливо важливими є публікації вітчизняних науковців, зокрема Г. Боримської, М. Загайкевич [2; 5]. Окремі аспекти діяльності І. Іващенка висвітлено лише фрагментарно в праці «Павло Вірський: життєвий і творчий шлях» [8].

Вагомий внесок у поширення інформації про творчі здобутки видатного українського диригента й композитора зробили автори статей в енциклопедичних і довідкових виданнях [4; 9; 10]. Серед останніх імена відомих вчених-мистецтвознавців: В. Туркевич, М. Муха.

Вкрай важливими стають рецензії в тодішніх періодичних виданнях, які формують картину об'єктивного та незаангажованого часовими реаліями розуміння оцінки мистецьких звершень І. Іващенка, у яких відбулася сутнісна ідентифікація видатного митця [1; 3; 6].

Незмінну складову дослідження побудовано на родинній документації, інтерв'ю з дружиною митця Лілією Олександрівною Мельничонок. Цю інформацію включено до системи аналізу теми.

Метою статті є вивчення творчості видатного українського диригента, композитора Ігоря Єфремовича Іващенка (1931–2014), пов'язаної з роботою в Державному ансамблі танцю Української РСР.

Виклад основного матеріалу. Народився Ігор Єфремович Іващенко 17 грудня 1931 року в селі Григорівка Обухівського району Київської області. Батько – Єфим Андрійович Іващенко, біолог за освітою. Мати – Олександра Іванівна Мартиновська, викладачка української мови та літератури.

З раннього віку Ігор відчував любов до музики, що й визначило його майбутню творчу спрямованість. На становлення музиканта вплинула музична атмосфера в родині. Мати добре грала на гітарі, фортепіано, гарно співала. Батько співав у хорі, мав навички диригування.

Знаковою подією стала участь в олімпіаді (1936), де на юного таланта звернули увагу. Преса назвала його дитиною-вундеркіндом.

Останній факт став поштовхом до рішення батьків надати хлопчику музичну освіту.

Родина переїхала до Києва (1936), і там майбутнього музиканта прийняли до підготовчої групи музичної школи Печерського району міста, а через рік зарахували до першого класу. Здобувати професійну освіту він продовжив у Київському державному музичному училищі (1947–1951) на диригентсько-хоровому відділенні, за спеціальністю «Диригент-хоровик». По закінченні з відзнакою названого вище закладу найталановитішого учня рекомендували до Київської державної ордену Леніна консерваторії імені П. І. Чайковського, де І. Іващенко навчався за спеціальністю «Диригування» (1951–1956) й отримав кваліфікацію «Диригент симфонічного оркестру».

У ствердженні світоглядних інтенцій митця значну роль відіграли вчителі. Підвалини його професійного буття формувалися під впливом видатних майстрів музичного мистецтва: професора Є. Слівака (клас фортепіано, навчання в музичній школі); професора, заслуженого діяча Української РСР О. Климова (навчання в консерваторії, клас симфонічного диригування). Не менш потужною за силою естетичного впливу виявилась загальна музично-мистецька атмосфера тих років, яка сприяла становленню творчої особистості.

Отже, як можна судити із зазначених спостережень, і родинне оточення, і ті умови, у яких довелося формуватися музикантові, виявились винятково сприятливими для його професійного та духовного зростання.

Щасливий випадок долі в поєднанні з фаховою музичною освітою дали неабиякий поштовх для формування таланту І. Іващенка. Ще не закінчивши вищого навчального закладу, у віці 24-х років, він був запрошений до Державного ансамблю танцю Української РСР на посаду диригента. А згодом, з 1956 року, обіймав посаду музичного керівника та головного диригента оркестру. Ансамбль став стартовим майданчиком для майбутніх творчих злетів музиканта, розкриттю його полімистецької діяльності.

В особі Ігоря Іващенка керівник ансамблю Павло Вірський знайшов однодумця на шляху реформ народного хореографічного мистецтва. Концептуальне бачення, естетико-художні принципи балетмейстера й композитора були неподільні в загальному творінні.

Діапазон творчих можливостей І. Іващенко яскраво розкрився під час написання музики до танцювальних композицій. Музична тканина, яку створив композитор, диктувала балетмейстерові свої закони відтворення обраної теми, була яскравим засобом виразності, вирішальним компонентом хореографічної драматургії. Співтворчість двох митців дала змогу розширити жанрові кордони народно-сценічного танцювального мистецтва, наблизити їх до стилю вистави.

Характерною рисою композиторського стилю І. Іващенко став новий підхід до фольклорних джерел. Митця здавна приваблювала робота над народною музикою, і він справедливо вважав, що шляхи розвитку й удосконалення цієї музики не в переспіві давно відомих тем, не у формальному пошуку та музичному трюкацтві, а у творчому використанні шедеврів народних мелодій [8, 13].

Унікальність нового підходу полягала в поєднанні фольклору з найскладнішою багатошаровою поліфонією, у сполученні народної інтонації із сучасними оркестровими барвами. Композитор не тільки поєднав народні пісні та мотиви, але й майстерно переінтонував їх у широке симфонічне звучання. Симфонізована народна музика була вирішена з розумінням специфіки обраного жанру.

Варто додати, що композиторське мислення І. Іващенко формувалося на творчості П. Чайковського, який першим створив нову «симфонічну» балетну музику. Генеральний директор, художній керівник Національного академічного українського народного хору імені Г. Г. Верьовки А. Авдієвський (1966–2016) назвав музиканта «сучасним Чайковським України». Головна особливість авторської музики І. Іващенко – це поєднання в ній глибокої змістовності й танцювальності, надання кожному сценічному образу своєї музичної характеристики («Чумацькі радощі», «Подоланочка», «Ой, під вишнею» тощо).

Народженню нової музики композитора передувало копітке вивчення історії України, звернення до фольклору, літературних першоджерел, зокрема до творів українських письменників, у яких віддзеркалилися основні найглибші риси народного світогляду. Так, за мотивами творчості Тараса Шевченка І. Іващенко написав неповторну музику до хореографічних полотен «Катерина» та в співавторстві з А. Мухом – «Про що верба плаче».

Аналізуючи диригентську майстерність, підкреслимо, що Ігор Єфремович виробив єдиний виконавський стиль колективу, абсолютну одностійкість, домагався злагодженості груп оркестру, умів передати у своєму диригентському мистецтві найтонші емоційні відтінки пластичної «мови» акторів і зростаючу динаміку танцю. Талановитий диригент наполегливо вів оркестр до усвідомлення логіки музичної думки автора, завжди прискіпливо вивіряючи інтонаційну та ритмічну точність звучання окремих партій [8, 33]. Своїми оркестровими композиціями відтворював найтонші нюанси сценічного дійства [8, 35].

У багатьох випадках динаміку оркестрового акомпанементу диригентові підказував сюжет і персонаж хореографічного твору. Що інтонаційно багатшим був оркестровий супровід, то яскравішим виявлявся хореографічно-пластичний образ. Відповідно до цього головний диригент регулював весь динамічний оркестровий план, зважав на індивідуальні можливості виконавця хореографічної постановки.

Отже, високий професіоналізм, знання і досвід у сфері симфонічної музики дали можливість І. Іващенко довести роботу малого симфонічного оркестру Ансамблю танцю УРСР до художньої досконалості, вершин академізму. Цей факт дав підставу назвати хореографічний колектив під керівництвом Павла Вірського «музичним театром українського танцю».

Говорячи про творче обличчя видатного митця, не можемо оминати і його людські якості. Він був надзвичайно скромною людиною, у розмові намагався відійти у тінь, не сприймав ні цілком слушних компліментів, ні відзнаки високих досягнень у своїй творчості [8, 35].

Музика для Ігоря Іващенко була стилем і способом життя, священним дійством, можливістю досягнути красу й безмежність світу, пізнати людей та зрозуміти себе.

Підтвердженням унікальності Ігоря Єфремовича слугують отримані нагороди від держави: почесне звання «Заслужений діяч Української РСР» (1960); орден Трудового Червоного Прапора (1967); медаль «За доблесну працю» (1970); почесне звання «Народний артист Української РСР» (1974); почесна грамота Президії Верховної Ради УРСР (1979); медаль «За багаторічну плідну працю в галузі культури» (2001) тощо.

Слід відзначити, що І. Іващенко виявився найпліднішим композитором за всю історію

Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського. Широчінь його композиторської спадщини яскраво відображено в мистецькому доробку. Він є автором музики до багатьох хореографічних картин: «Коломийка», «Чумацькі радощі», «Колгоспне весілля», «Колгоспна полька», «На кукурудзяному полі», «Невдахи», «Київські парубки», «Шахтарська святкова», «Козачок», «Сестри», «Катерина», «Казка про любов», тощо. Водночас часто виступав у співавторстві з іншими композиторами, зокрема з А. Філіпенком («Ми з України»), А. Мухом («Про що верба плаче»). Ігор Єфремович є автором численних музичних обробок народних мелодій до танцювальних композицій: «Рукодільниці», «Ляльки», «Новорічна метелиця», «Подоланочка», «Ой, під вишнею» тощо.

Творінням музиканта судилося тривале сценічне життя. Вони витримали випробування часом. І нині на сценах провідних театрів світу Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського презентує театралізовані вистави на музику, яку створив великий майстер. Мистецькі здобутки І. Іващенко стали надбанням усього світу, їх оцінюють як національний внесок у міжнародний культурний процес.

Отже, наукова новизна статті полягає в тому, що вперше в координатах мистецтвознавчого дискурсу оприлюднено маловідомі сторінки біографії майстра, встановлено його світоглядні інтенції, проаналізовано й узагальнено мистецькі досягнення І. Іващенко у світлі діяльності Державного ансамблю танцю УРСР (1955–1980).

Висновки. Підсумовуючи викладений у статті матеріал, зазначимо: 1. Творчість І. Іващенко найяскравіше розкрилася в площині танцювальної музики, де композиторові вдалося розширити стильову палітру, передати оригінальну авторську естетику вже відомим народним пісенним та інструментальним творам. 2. І. Іващенко довів роботу малого симфонічного оркестру Ансамблю танцю УРСР до художньої досконалості, вершин академізму. 3. У творчому тандемі І. Іващенко та П. Вірського було створено неперевершені зразки музично-хореографічних вистав, побудованих на українському національно-культурному ґрунті.

Наголосимо, що плідна багатовекторна творчість видатного українського диригента, композитора яскраво відображає ще не до кінця вивчені сторінки історії уславленого колективу. Подальше вивчення здобутків митця надасть змогу комплексно дослідити діяльність ансамблю крізь призму особистості.

Література

1. Бойчук Б. Балет Вірського в Нью-Йорку. *Сучасність*. Мюнхен, 1962. № 6 (18). С. 121–124.
2. Боримська Г. Самоцвіти українського танцю. Київ: Мистецтво, 1974. 136 с.
3. Волиняк П. Вони з України, але й ми не з Японії... *Нові дні*. = *Nowi Dni*: універ. ілюстр. місячник. Toronto (Canada), 1962. Ч. 149. С. 4.
4. Енциклопедія сучасної України / ред. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк. Київ, 2011. Т. 11. С. 170.
5. Загайкевич М. Українська балетна музика. Київ, 1969. С. 223–224.
6. Мартін Д. Український танцювальний ансамбль у «Метрополітен-Опері». *Сучасність*. Мюнхен, 1962. № 6 (18). С. 124–125.
7. Мельничонко Л. О. Життєвий шлях Ігоря Іващенко: інтерв'ю взяла В. Шумілова. 18 лютого 2018 року.
8. Павло Вірський: життєвий і творчий шлях / упоряд.: Ю. В. Вернигор, Є. І. Досенко. Вінниця: Нова Книга, 2012. 320 с., іл.
9. Туркевич В. Хореографічне мистецтво України у персоналіях: біобібліогр. довід. Київ, 1999. С. 87.
10. Українська радянська енциклопедія / ред. М. П. Бажан, О. І. Білецький, І. К. Білодід. Київ, 1961. Т. 5. С. 358.

References

1. Boychuk, B. (1962). Virsky Ballet in New York. *Suchasnist*. Miunchen, 6 (18), 121–124 [in Ukrainian].
2. Borymska, G. (1974). Games of Ukrainian dance. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
3. Volyniak, P. (1962). They are from Ukraine, even though we are not from Japan.... *Nowi Dni: univ. illustration month*. Toronto (Canada), 149, 4 [in Ukrainian].
4. Diuba, I. M., Zhukovsky, A. I., Zhelezniak, M. G. (ed.). (2011). *The Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv, 11, 170 [in Ukrainian].
5. Zahaikevych, M. (1969). Ukrainian ballet music. Kyiv, 223–224 [in Ukrainian].
6. Martin, D. (1962). Ukrainian Dance Ensemble at the «Metropolitan Opera». *Suchasnist*. Miunchen, 6 (18), 124–125 [in Ukrainian].
7. Melnychonok, L. O. (2018). The life path of Igor Ivashchenko: interview conducted by V. Shumilova. February 18 [in Ukrainian].
8. Vernyhor, Yu., Dosenko, Ye (comps.). (2012). *Pavlo Virsky: life and creative way*. Vinnytsia: Nova knyga [in Ukrainian].
9. Turkevich, V. (1999). *Choreographic art of Ukraine in personalities: biobibliograph. ref*. Kyiv, 87 [in Ukrainian].
10. Bazhan, M. P., Biletskyi, O. I., Bilodid, I. K. (ed.). *The Ukrainian Soviet encyclopedia*. (1961). Kyiv, 5, 358 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022
Отримано після доопрацювання 14.11.2022
Прийнято до друку 22.11.2022